

Ivo Donadini

SPLIT U GODINAMA OSNUTKA I DJELOVANJA COSMIJEVA SJEMENIŠTA

UDK 230.2 (497.13 Split): 949.713

Izvorni znanstveni članak

Primljeno 20. IX. 1990.

Ivo Donadini

58000 Split YU

Prvoboraca 83/IV

U svom članku, napisanom u povodu 290. obljetnice osnutka Cosmijeva sjemeništa odnosno kontinuiranog, vremenski neprekinutog klasičnog obrazovanja u Splitu, autor nastoji makroprocesima na širem povijesnom poprištu objasniti duboke strukturalne i političke promjene u ondašnjoj Dalmaciji i Splitu, koje su se na svoj način između otaloga odrazile i na organizaciju i djelovanje novoosnovane sjemenišne gimnazije. To se u prvom redu odnosi na sve veće značenje i ulogu hrvatskog jezika. Uloga nadbiskupa Cosmija bila je pri tome od posebne važnosti.

Osnutak splitskog sjemeništa, iz kojega se postupnim prilagođavanjem zahtjevima vremena iznjedrila kasnije klasična gimnazija, vraća nas u daleko, davno već zaboravljeno doba mletačko-turskih ratova na razmeđu sedamnaestog i osamnaestog stoljeća. Po svojim posljedicama bila je to bez sumnje jedna od najznačajnijih prekretnica naše povijesti. Veliki, po svom intenzitetu značajni događaji i procesi na širem povijesnom poprištu uvjetovali su i izazvali tada duboke promjene i na ovoj našoj maloj i perifernoj splitskoj sceni.

Pobjedama mletačkog oružja, najprije u kandijskom (1645-1669) pa zatim morejskom ratu (1684-1699), dobrim dijelom postignutima zahvaljujući velikom doprinosu naše krvi, područje se mletačke Dalmacije znatno proširuje, da bi se mirom u Požarevcu, zaključenim 1718. nakon trećeg tzv. bečkog rata, konačna linija razgraničenja prema Turskoj pomakla duboko u unutrašnjost i povukla zapravo na današnje granice Dalmacije prema Bosni i Hercegovini. Postupnim povlačenjem Turske otvara se proces konačnog silaska s naše povijesne scene glavnih sila koje su, određujući kroz razdoblje od punih pet stoljeća putove naše povijesti, u međusobnom antagonizmu stvorile i održavale

sistem organizirane podijeljenosti hrvatskih zemalja. Već krajem 18. stoljeća prva je na redu bila Mletačka Republika (1797), da bi za njom povijesnom sudbinom povezana nestala Turska (1878-1908) i odmah zatim s povijesne pozornice iščezla i Austro-Ugarska (1918). Politička karta naših krajeva mijenja se u skladu s time ciklički, gotovo u pravilnim vremenskim razmacima svakog stoljeća kroz ovih tristo godina koliko nas dijeli od osnutka sjemeništa.

Ne smije se zaboraviti pri tome da je hrvatstvo, s obzirom na tragičnu rascjepkanost svojih zemalja "raskoljenih tada na tri crkve i na pet država",¹⁾ bilo u to vrijeme na najnižoj točki svoje povijesti. Nije čudo zbog toga što se Marsigli, povjerenik austrijske komisije za razgraničenje prema Turskoj, nikako ne uspijeva snaći "in diesem so konfusen kroatischen Labirynt".²⁾ To nije spriječilo međutim Vitezovića, njegova suradnika u komisiji, da u svojoj "Croatia rediviva" (1700) vizionarski nasluti kako će se - nakon što se turska plima konačno povuče s našeg područja, klupko hrvatskog labirinta rasplesti samo od sebe. Vjerovao je naime da će u tom slučaju same od sebe izbiti na površinu sve bivše "partes disjectae" i ujediniti se u jedinstvenu državno-pravnu i etničku cjelinu. Iako se silaskom s povijesne scene ne samo Turske nego i ostalih determinanti naše povijesti putovi integracije raskomadanih ostataka nacionalnog teritorija postupno otvaraju, klupko se ukletog hrvatskog labirinta nije uza sve to razmrsilo. Naprotiv, ono se nepunih 150 godina nakon Vitezovićeve fantazmagorijske vizije počelo ponovno zaplitati, sada u suprotnom pravcu. Jer, ne samo što bivše "partes disjectae" zbog raslojavanja i preslojavanja stanovništva izazvanog dugotrajnim ratovima i selidbama više ne predstavljaju etnički potpuno čista područja nego se i samo "hrvatsko pitanje" ponovno zapliće ulazeći u sklop austrijskih aspiracija na Balkanu. Otvorena mogućnost nacionalne integracije pokušava se zbog toga realizirati u širokim formulama Gajeva ilirstva ili Strosmajerova južno-slavenstva odnosno u njima suprotstavljenom Starčevićovom hrvatstvu, dakle u formulama koje još i danas traže svoje rješenje.

U svakom slučaju previše je to promjena bilo bez sumnje i za grad poput Splita, koji je zahvaljujući svojoj 1700 godina dugoj povijesti imao prilike često puta gledati "kako mru kraljevstva i nestaju cesarstva". Ostaje činjenica međutim da uza sve te tako česte mijene i smjene državno-političkih i ideoloških sistema nije bio prekinut kontinuitet u sjemeništu zasnovanog klasičnog obratovanja, koje se eto, svim nedaćama usprkos, uspjelo sačuvati sve do danas. Na svu sreću, Muze su u ovom slučaju bile jače!

Godine osnutka i prvog djelovanja Cosmijeva sjemeništa bile su zapravo predahom u drugom periodu mletačko-turskih ratova. U ovim ratovima i osobito u brojnim, ratom izazvanim migracijama stanovništva dobrim dijelom pravoslavne vjere koje je u velikim masama tada iz Bosne prelazilo u Dalmaciju te u ekonomskom uništavanju cijelih teritorija leže začeci mnogih antagonizama i sukoba koji traju sve do naših dana.³⁾ Kandijski, kao prvi od ova tri rata, bio je najduži, po svojim pustošenjima i razaranjima u cijeloj Dalmaciji najstrašniji

